

İLK DÖNEM İSLAM TARİHİ

KISA ÖZET

KOLAYAOĞ

1. Ünite— İslâm Öncesi Arabistan ve Araplar'da Dinî, Sosyo–Kültürel Hayat

ARABİSTAN'IN SİYASİ TARİHİ

En eski yerleşim yerlerinin başında gelen Arap Yarımadası'nın güney ve kuzeyinde İslâm öncesi dönemde çeşitli devletler kurulmuştur. Orta Arabistan'daki Hicaz bölgesinde ise İslâm dönemine kadar herhangi bir devletin kurulmadığı, bölgede insanların çeşitli kabileler halinde yerleşik veya göçebe olarak yaşadığı bilinmektedir.

Güney Arabistan'da Kurulan Devletler: Güney Arabistan'da Maînliler, Sebeliler ve Himyerîler hüküm sürmüştür, ardından bölgeye Habeşliler ve Sâsânîler hâkim olmuştur.

Kuzey Arabistan'da Kurulan Devletler: Kuzey Arabistan'da İslâm'dan önce Nabatîler, Tadmürlümler, Gassânîler, Hireliler (Lahmîler) ve Kindeliler devlet kurmuşlardır.

Hicaz Bölgesi ve Mekke: Hicaz bölgesi Kızıldeniz'in doğusunda, kuzeyde Ürdün'ün liman şehri Eyle'den (Akabe) güneyde Yemen sınırındaki Asîr'e ve doğuda Necid çöllerinden Irak'a kadar uzanır; kuzey ve doğu sınırlarının nerede bittiği ihtilafıdır. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren Hicaz, Suriye bölgesi ile Yemen'i birbirine bağlayan ana ticaret yolunun üzerinde idi. Yemen'den başlayıp Akabe körfezine ulaşan ticaret yolu Mekke ve Medine'den (Yesrib) geçerek Akabe körfezinden Akdeniz limanlarına bağlanmaktaydı. Hicaz'ın en önemli şehirleri Mekke, Medine ve Tâif'ti.

Mekke: Arabistan'ın İslâm tarihi bakımından en önemli bölgesi Hicaz olduğu gibi bu bölgenin en önemli şehri de Mekke'dir. Mekke'nin bilinen tarihi Hz. İbrahim (a.s.) dönemine kadar inmekte, daha önceki tarihi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Hz. İbrahim'den önce Mekke'de veya civarında Amâlika adı verilen en eski Arap kabilelerinin veya Kahtânîler'in bir kolu olan Cürhümlümler'in yaşadığı da rivayet edilmektedir.

Hz. İbrahim ve Kâbe'nin İnşası: Her üç ilahî dinin (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm) en büyük peygamberlerden biri kabul ettiği Hz. İbrahim, Allah'ın emri doğrultusunda, eşi Hâcer'den dünyaya gelen ilk çocuğu İsmail'i annesiyle birlikte Filistin'den alıp Mekke'nin bulunduğu yere getirdi ve onları burada bıraktıktan sonra Filistin'e dönmek üzere ayrıldı. Filistin'de yaşayan Hz. İbrahim zaman zaman Hâcer ile İsmail'i ziyarete gelmekteydi. Mekke'yi üçüncü ziyaretinde Allah'ın emri doğrultusunda oğlu İsmail ile birlikte Kâbe'yi inşâ etti. Kurân-ı Kerîm'de bu durum şu âyetlerle ifade edilmiştir: “Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor (ve şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin. Ey Rabbimiz! Bizi sana boyun eğenlerden kıl; neslimizden de sana itaat eden bir ümmet çıkar; bize ibadet usûllerimizi göster ve tevbemizi kabul et.

Zira tevbeleri çokça kabul eden ve çok merhametli olan ancak sensin. Ey Rabbimiz! Neslimiz arasından, senin âyetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyip arındıracak bir peygamber gönder. Muhakkak ki sen Azîz ve Hakîmsin.” (Bakara 2/127-129) Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı âyetlerden hareketle Kâbe'nin Hz. İbrahim'den önce de var olduğu, ancak yıkılıp uzun zaman içinde yerinin kaybolduğu ve İbrahim tarafından bulunarak yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Hz. İbrahim Kâbe'nin inşâsını tamamlayınca Cebrail (a.s.) gelip kendisine hac ibadetinin nasıl yapılacağını öğretti.

O da insanları hac ibadetine davet edip oğlu ile birlikte görevini tamamladıktan sonra İsmail'i burada bırakarak tekrar Filistin'e döndü. Böylece Mekke'de tevhid dini geleneği başladı ve bu gelenek, zaman içinde şirke karışmakla birlikte Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesine kadar varlığını sürdürdü. Başlangıçta Hz. İsmail tarafından yürütülen Mekke ve Kâbe'nin idaresi ondan bir nesil sonra Cürhümlüler'in eline geçti. Önceleri Hz. İsmail'in tebliğ ettiği dini benimsemiş olan Cürhümlüler zamanla sapıklığa düştüler; Kâbe'ye saygı göstermediler, gizli açık her türlü ahlâksızlığı yapmaya başladılar. Kâbe'ye takdim edilen hediyelere el koydukları gibi hac maksadıyla şehre gelenlere de kötü davranmaya başladılar.

Huzâalıların Mekke Hâkimiyeti ve Amr b. Luhay: Cürhümlüler'in Mekke hâkimiyeti sırasında Güney Arabistan'daki sel felâketi (seylü'l-arîm) yüzünden kuzeye göç ederek Mekke civarına gelen Huzâa kabilesi, Amr b. Luhay liderliğinde Cürhümlüler'le yaptıkları savaşta onları mağlup ederek şehirden çıkardı. Cürhümlüler Hacerülesved'i yerinden söküp bir yere gömdükten ve Zemzem Kuyusu'nu kapatıp yerini belirsiz hale getirdikten sonra tekrar ilk yurtları olan Yemen tarafına gittiler. Cürhümlülerle Huzâa arasındaki savaşta İsmailoğulları, sayılarının azlığı sebebiyle taraf olmadı ve Benî Huzâa ile anlaşarak şehirde kalmaya devam etti.

Huzaalılar zamanında kabilenin ileri gelenlerinden Amr b. Luhay, Mekke ve Kâbe idaresini eline alınca tevhid geleneğini bozup şehirde putperestliğin başlamasına sebep oldu. Bundan dolayı "Arabistan'a putperestliği sokan kişi" olarak tanınır. Hz. İbrahim'in tebliğ ettiği, Allah'ın birliği (tevhîd) esasına dayalı Hanîf dinini bırakarak putperestliği ve çok tanrıcılığı (politeizm) benimsediği için bu hadise Araplar'ın İslâmîyet'ten önceki tarihlerinde bir dönüm noktası sayılır. Amr, Hübel'den başka putlar da dikmiş ve rivâyete göre putlara bahîre, sâibe, vasîle ve hâmî adlarıyla bazı hayvanların adanması âdetini de ilk o başlatmıştır. Bu âdete göre Câhiliyye devrinde deve ve koyun gibi bazı evcil hayvanlar putlara adandıktan sonra serbest bırakılır; böylece kutsal bir mahiyet kazandığına inanılan bu hayvanlardan bazı istisnalar dışında bir daha faydalanılmazdı

Kureyş'in Mekke Hâkimiyeti ve Kâbe Hizmetleri: Kusay'dan sonra da İslâm dönemine kadar devam eden bu hizmetler şöyle sıralanabilir:

Dârünnedve: İlk defa Kusay tarafından yaptırılan ve kapısı da Kâbeye doğru açılan Dârünnedve, Kureyş kabilesinin önemli meseleleri görüşüp karara bağladığı toplantı yeri idi. Dârünnedve esas itibarıyla bir asiller (mele') meclisiydi. Her türlü savaş ve barış kararının alındığı, çeşitli konularda ortak görüşlerin belirlendiği bu meclise Kusayoğulları'ndan başka Mekke'deki Kureyş boylarının kırk yaşından yukarı başkanları katılabilirdi. Dârünnedve siyasî, ekonomik, dinî, hukûkî ve sosyo-kültürel çok yönlü fonksiyon ifa etmekteydi.

Kıyâde: Sözlükte "reislik, önderlik ve kumandanlık" gibi anlamlara gelen kıyâde kelimesi Câhiliye devrinde Mekke'de ordu kumandanlığını ve kafile başkanlığını ifade etmek için kullanılmaktadır.

Livâ: Bu görevi yürüten kimse Kabileye ait sancağın muhafazasından sorumluydu

Hicâbe (veya Sidâne): Hicâbenin sözlük anlamı "örtmek, birinin bir yere girmesine engel olmak"tır. Bu görevi üstlenen kişi temelde Kâbe'nin bakımı, kapısının ve anahtarlarının muhafazasından sorumlu idi. Hâcib adı verilen görevli, Kâbe'nin anahtarlarını elinde bulundurur ve belirli zamanlarda ziyaretçilere açar, ondan izinsiz kimse Kâbe'ye giremezdi. Aynı zamanda Makam-ı İbrahim'in, Kâbe'ye hediye edilen kıymetli eşya ile iç ve dış örtülerin korunması ve bakımı gibi önemli hizmetler de bu görevli tarafından yürütülürdü. Hicâbe kaynaklarda "Kâbe'ye hizmet etmek" anlamındaki sidâne ile birlikte de kullanılmakta olup ilgili görevliye bu manada sâdin denilmektedir.

Sikâye: Kâbe'yi ziyarete gelen hacılara su temini görevi demektir.

Kan Yalayanlar ve Koku Sürünenler: Milâdî 480 yılı civarında öldüğü tahmin edilen Kusay'dan sonra Mekke ve Kâbe ile ilgili hizmetler büyük oğlu Abdüddâr'a intikal etti. Ancak daha sonra Abdümenâfoğulları Abdüşems, Hâşim, Muttalib ve Nevfel sayıca ve itibar bakımından daha üstün olduklarını, dolayısıyla bu görevlerin artık kendilerine verilmesi gerektiğini ileri sürdüler. Görevlerin taksimi konusunda çıkan anlaşmazlık sonucu Kureyşliler üç guruba ayrıldı:

Benî Mahzûm, Benî Sehm, Benî Cumah ve Benî Adî b. Ka'b Abdüddâr'oğulları'nın; Benî Esed, Benî Zühre, Benî Teym b. Mürre ve Benî Hâris b. Fihr Abdümenâfoğulları'nın tarafını tutarken Benî Amir b. Lüey ile Benî Muhârib b. Fihr tarafsız kaldı. Aynı görüşte olan kabileler, kendi aralarında birbirlerini sonuna kadar desteklemek ve yalnız bırakmamak üzere yemin ettiler. Abdümenâfoğulları'nın oluşturduğu topluluğun üyeleri, bir kaba konulmuş güzel kokulu bir sıvıya ellerini batırarak Kâbe duvarına sürdüler; bundan dolayı onlara "mutayyebîn" (güzel kokulular), yaptıkları ittifak ve yemine de "Hilfû'l-mutayyebîn" denildi. Abdüddâr'oğulları ve müttefikleri de birlikte hareket edeceklerine dair ant içmişlerdi.

Bundan dolayı kendilerine "ahlâf" (yeminliler), yaptıkları ittifaka da "Hilfû'l-ahlâf" denilmiştir. Ayrıca bunlara, kestikleri bir hayvanın kanını bir kaba koyarak ellerini batırıp yalamak suretiyle yemin ettiklerinden dolayı "leakatü'd-dem" (kan yalayıcıları), yaptıkları ittifak ve yemine de "Hilfû leakati'd-dem" adı verilmiştir. Karşılıklı yeminlerden sonra her iki taraftan hangi kabilelerin birbiriyle savaşacakları belirlendi. Buna göre çarpışacak kabileler Benî Abdümenâf- Benî Sehm, Benî Abdüddâr- Benî Esed, Benî Zühre- Benî Cumah, Benî Teym- Benî Mahzûm ve Benî Hâris b. Fihr- Benî Adî b. Ka'b şeklinde seçilmişti.

Kureyş'in taraf olan kolları çatışma noktasına gelmişken uzlaşmadan yana olanlar ağır bastı ve onların araya girmesiyle anlaşma sağlandı. Böylece Kureyş kabilesi son anda kanlı bir iç savaştan kurtulmuş oldu. Anlaşmayagöre hicâbe (sidâne) ve livâ görevleriyle Dârünnedve yöneticiliği eskisi gibi Abdüddâr'da kaldı. Sikâye, rifâde ve kıyâde görevleri ise Abdümenâf'a verildi. Bu durum müttefikler arasında fazla bir sürtüşmeye yol açmadan İslâmiyetin zuhuruna kadar devam etti.

Hâşim b. Abdümenâf ve Mekke Ekonomisinin Dışa Açılması: Kusay'ın torunu ve Hz. Peygamber'in üçüncü kuşaktan dedesi Hâşim b. Abdümenâf gerek Mekke'ye gelen hacıların gerekse Kureyş kabilesinin yiyecek ve su ihtiyacını karşılamak için çalışmalar yaptı. Cömertliğiyle tanınan Hâşim Suriye'ye gidip Bizans imparatoruyla (kayser) görüştü ve ondan Mekkeli tâcirlerin emniyet içerisinde bu bölgeye gelip ticaret yapabileceklerine dair bir belge aldı. Böylece Mekkelilerin ekonomik amaçlı dışa açılma dönemi başlamış oldu.

Abdümttalib b. Hâşim: Hâşim b. Abdümenâf ticaret için Suriye'ye giderken bir süre kaldığı Yesrib'de (Medine) Neccâr'oğulları'ndan Amr b. Zeyd'in kızı Selmâ ile evlendi. Bu evlilikten Hz. Peygamber'in (s.a.v.) dedesi Abdümttalib dünyaya geldi. Hâşim seyahatı sırasında Filistin'deki Gazze'de öldü ve oraya defnedildi. Asıl adı Şeybe olan Abdümttalib annesiyle beraber sekiz yaşına kadar Medine'de kaldıktan sonra amcası Muttalib tarafından Mekke'ye getirildi.

Şehre girerken Muttalib'in terkindeki çocuğu gören Mekkeliler, onu kölesi zannederek kendisine "Muttalib'in kölesi" anlamında "abdü'l Muttalib" dediler ve Şeybe o günden sonra Abdümttalib diye anıldı. Bir başka rivayete göre ise Muttalib'e çocuğun kim olduğu sorulduğunda o, üstü başı pek düzgün olmayan Şeybe'yi yeğeni olarak tanıtmaktan çekinmiş ve kölesi olduğunu söylemiştir. Abdümttalib'i amcası yetiştirdi ve ölümüne yakın bir zamanda kabile reisliği görevini ona devretti.

Abdülmuttalib gördüğü bir rüya üzerine Cürhümlülerin Mekke'yi terkederken kapattıkları Zemzem kuyusunun yerini bularak yeniden açtı. Kâbe civarındaki bu kuyuyu Kureyş'in karşı koymasına rağmen özel mülkiyetine geçirek hacılara yiyecek ve su temini görevlerini üstlendi.

ARAPLAR'DA DİNÎ VE SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT

Dinî Hayat: Arabistan yarımadasının genelinde putperestlik (şirk) hâkimdi. Yarımada'nın çeşitli bölgelerinde put evleri denilebilecek tapınaklar inşa edilmişti. Bunlara genellikle *beyt*, kübik olanlarına da *kâbe* denilmekteydi. Putperestlik ve çok tanrıcılığın yaygın olduğu Câhiliyye döneminde kabilelerin kendilerine mahsus putları vardı. Bazı kabileler de ortak putlara sahiptiler. Bu dönemin başlıca ibadeti bu tapınaklarda duâ, secde ve tavaf etmek, adaklar adamak, kurbanlar kesmek, tanrıların hoşnutluğunu kazanmak için sadaka vermek gibi faaliyetlerdi. Kureyşliler edindikleri putları Kâbe'nin içine ve çevresine yerleştirmekte, putların önünde fal okları çekerek yapacakları işler konusunda karar vermekte idiler. Câhiliye döneminde müşrik Arapların taptığı, Mekke'de ve Arabistan'ın diğer bölgelerindeki önemli putlardan bazıları şunlardır:

Hübel: Kâbe'de bulunan Hübel, putların en büyüğü olup Kureyş'in en önemli putu idi. Kırmızı akik taşından insan suretinde yapılmış olan Hübel'in Amr b. Luhay tarafından Suriye'den Mekke'ye getirilirken sağ eli kırılmış, Kureyş müşrikleri ona altın bir el takmışlardı. Hübel bütün putperest Arap kabileleri tarafından ilah olarak kabul edilmekteydi.

İsâf ve Nâile: Rivayete göre Cürhümlülere mensup İsâf adlı erkek ile Nâile adlı kadın bir gece gizlice Kâbe'ye girip burada birleştikleri için taşlaşmış ve bunlardan biri Safâ tepesine diğeri de Merve tepesine dikilmişti. İki taş uzun zaman içinde unutulup burada kalmış, Amr b. Luhay Mekke'ye hâkim olduğunda bunlara daha önceki nesillerin ibadet ettiğini söyleyerek insanları bunlara tapmaya yönlendirmiştir. Böylece başlangıçta ibret için dikilen iki taş, zamanla ibadet edilen putlar haline gelmiş oldu. Daha sonra Kusay b. Kilâb bu iki putu Kâbe'nin önüne Zemzem Kuyusu'nun yanına koydu. Kureyşliler hac sırasında bunların önünde traş olur, kurban keserlerdi.

Lât: Tâif'te yaşayan Sakîf kabilesinin putu olup aslında dört köşe bir kaya parçasından ibaretti. Sakîfliler onun etrafında Kâbe gibi üzerinde örtü bulunan ve "beytü'r-rabbe" denilen bir bina inşa etmişlerdi. Mâbedin özel görevlileri ve bekçileri de vardı.

Menât: Mekke ile Medîne arasında Kudeyd'e yakın, Müşellel denilen yerde Hüzeyl kabilesine ait siyah bir kaya idi. Menât Arapların taptığı putların en eskisiydi ve bütün Araplar tarafından saygı gösteriliyordu. Menât'a ait bir ev, hediyelerin konulduğu bir oda ve bekçisi vardı.

Uzzâ: Nahle'de bulunan bu put üç küme dikenli ağaçtan oluşmakta olup etrafına "Beytü'l-Uzzâ" denilen bir ev yapılmıştı. Uzzâ'nın beyaz bir taş olduğu da zikredilir. Uzzâ'yı anne, Lât ve Menât'ı da onun kızları olarak görürlerdi Mekke'de sayıları az olmakla birlikte Hz. İbrahim'den gelen tevhid inancına sahip Hanîfler de bulunuyordu.

Bunlar putperestliği reddettikleri gibi dönemin iki önemli dini olan Yahudilik ve Hıristiyanlığı da benimsemeyen tevhîd inancına bağlı kimselerdi. Meşhur hanîfler arasında şu isimler zikredilmektedir: Kus b. Sâide el-İyâdî, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Ümeyye b. Ebû's-Salt, Adî b. Zeyd el-İbâdî, Varaka b. Nevfel el-Kureşî, Mütelemmis b. Ümeyye el-Ken'ânî, Züheyr b. Ebû Sülmâ, Ubeydullah b. Cahş el-Esedî, Osman b. Huveyris vs. Varaka b. Nevfel ve Osman b. Huveyris örneklerinde olduğu gibi Hanîflerden bir kısmı Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Arap yarımadasının çeşitli bölgelerinde başka dinlere mensup olanlar da vardı.

Hayber, Fedek, Teymâ, Vâdilkurâ ve Yemen'de yahudiler mevcuttu. Hicretten sonra Medîne olarak isimlendirilen Yesrib'de üç önemli Yahudi kabilesi kendilerine mahsus mahallelerde yaşamaktaydı: Benî Kaynukâ, Benî Nadîr ve Benî Kurayza. Yemen'de ve Arabistan'ın kuzey bölgelerinde yaşayan Kudâa, Gassân ve Tağlib kabileleri örneğinde olduğu gibi bazı Arap kabileleri arasında Hıristiyanlık yayılmıştı. İran'a komşu Bahreyn dolaylarında ateşe tapan Mecûsîler bulunuyordu.

SOSYO-KÜLTÜREL HAYAT

Ekonomik Hayat: Coğrafi şartlar yüzünden tarıma elverişli olmayan Mekke'de ekonomik hayatın temelini ticaret oluşturmaktaydı. Mekke'de "sûk" (çoğulu esvâk) adı verilen çarşı ve pazar yerleri mevcuttu. Bunların en eskisi ve en büyüğü Hazvere çarşısı olup şehrin başlıca ticaret merkeziydi. Öte yandan Arabistan'ın değişik bölgelerinde ve bu arada Mekke çevresinde genellikle hac mevsimi ve haram aylar dikkate alınarak peşpeşe kurulan panayırların (esvâku'l-'Arab), yarımada için olduğu gibi Mekke ticareti açısından da büyük önemi vardı.

Ukâz: Kureyş'in devamlı katıldığı ve Mekkelilerce desteklenen Ukâz panayırı Tâif-Nahle arasında Mekke'ye üç günlük mesafede Zilkâde ayının başında kurulur ve yirmi gün devam ederdi. Milletlerarası bir nitelik taşıyan ve katılımın oldukça yüksek olduğu bu fuara Arabistan'ın dört bir yanından tâcirler iştirak eder, Arap eşrafi ticaret yapmak üzere ürünlerini buraya gönderirdi.

Mecenne: Mekke yakınlarındaki Merruzzahrân denilen yerde Ukâz panayırının ardından zilkâde ayının son on gününde kurulurdu.

Arap Kabileleri ve Kabile Yapısı

Arabistan'ın asıl sakinleri Araplar'dır. Araplar tarihî açıdan iki büyük kısma ayrılır:

1) Arab-ı bâide. Bunlar tarihin eski devirlerinde yaşamış olup çeşitli sebeplerle yok olmuşlardır. Âd, Semûd, Medyen, Amâlîka vs.

2) Arab-ı bâkiye. Soyları devam eden Araplar olup iki ana kola ayrılırlar:

a) **Arab-ı Âribe.** Kahtânîler adı verilen bu kabileler grubunun anavatanı Yemen'dir. Bu sebeple Güney Arapları olarak da bilinirler. Bunlar Cürhüm ve Ya`rub olmak üzere önce iki büyük kola ayrılırlar. Ya`rub'dan da Kehlân ve Himyer adında iki ayrı koldan birçok alt kollar meydana gelmiştir

b) **Arab-ı Müsta`ribe (Mütearribe).** Aslen Arap olmayıp sonradan Araplaşan kabilelerden meydana gelmektedir. Bunların soyu Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'e dayandığı için İsmailîler veya onun soyundan gelen uzak torunlarına nispetle Adnânîler, Meaddîler, Nizârîler de denilmektedir. Kuzey Arapları adıyla da bilinirler. Hz. İsmâil'in ana dili babası gibi Ârâmîce, Keldânîce veya İbrânîce idi. düzenli bir siyasî birliğin ve devletin söz konusu olmadığı Arap yarımadasında Araplar kabileler halinde yaşıyorlardı ve kabile hayatı sosyal yapının temelini oluşturmaktaydı. Kabile üyeleri birbirleriyle kan ve neseb bağlarıyla bağlı olup bu birliği kabile asabiyeti denilen dayanışma duygusu ayakta tutardı.

Bundan dolayı ensâb adı verilen soy bilgisi önemliydi. Düzenli bir siyasî yapı ve hukuki bir düzen sözkonusu olmadığından sosyal hayatın devamı, mal, can ve ırzın korunması "asabiyet" duygusu, uyulması gereken gelenekler ve ecdattan kalma "örfler"le sağlanmaktaydı. Hangi sebeple olursa olsun saldırıya maruz kalan bir kişinin kendi kabilesini yardıma çağırması (istigâse) halinde bütün kabilenin galeyana gelerek (hamiyye) bu çağrı uyarınca hareket etmesi asabiyetin gereği olarak kaçınılmazdı. "İster zalim ister mazlum olsun kardeşine yardım et" ve "Senin gerçek kardeşin seninle birlikte hareket eder; sen zalim olursan o da seninle birlikte zalim olur" şeklindeki sözler Câhiliyye dönemindeki asabiyet anlayışının tipik ifadeleridir.

Bu Özetin tamamını,Çıkmış Sorularını,Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/ilk-donem-islam-tarihi-ady212u?search=%C4%B0LH1004>